

125. GODIŠNJICA PRONALASKA I OBJAVLJIVANJA SINAJSKOGA KODEKSA*

Minulo je 125 godina otkako je *Codex Sinaiticus*, jedan od najvrednijih rukopisa, poslije pustolovnog i napetog pothvata predan znanstvenome svijetu. Njegovo otkriće i objavljivanje nerazdruživo su vezani s imenom evangeličkog stručnjaka za Novi zavjet Konstantina Tischendorfa (1815 - 1874.). Blistavo izvješće o nalazu, što ga je kasnije donio sam stručnjak, koji je primio plemstvo od saksonskoga kralja, zacijelo je bilo zasjenjeno prigovorom da je vrijedni majuskul na četiri stupca, koji datiraju u 4. stoljeće, nezakonito otet samostanu sv. Katarine na Sinaju. Još i danas može posjetilac samostana pogledati ugovor što ga je potpisao i ostavio Tischendorf, u kojem se obećaje vraćanje povjerenog rukopisa samostanu. U Kairu sastavljeno pismo nosi datum 28. rujna 1859. Poslije minulih 125 godina od toga dana iskrsava ponovno pitanje o pozadini događaja, na kraju kojih samostanu sv. Katarine ostade samo izdanje faksimila toga blaga, dok je original našao novoga posjednika u Britanskom muzeju.

Kao mladiću, tek 26-godišnjem istraživaču, K. Tischendorfu je uspio veličajni posao: služeći se skrletnom tinkturom iz bobica posebne vrste hrasta (*quercus coccifera*), on je mučnim radom uspio odgonetnuti i objaviti rukopis iz 5. stoljeća, koji je u 12. stoljeću bio ispran i iznova ispisan sa 38 traktata Efrema Sirca u grčkom prijevodu. Taj *Codex Ephraemi Syri rescriptus* otada je postao najglasovitijim palimpsestom Novoga zavjeta. Jedanput privučen na putovanje, da dođe što je moguće bliže tekstu Novoga zavjeta, kojim se Crkva koristila na isteku 4. stoljeća, dade se K. Tischendorf na istraživanje starih biblijskih rukopisa po čitavom kontinentu. Četiri je godine istraživao po evropskim bibliotekama, kad je u svibnju 1844. po prvi put posjetio samostan sv. Katarine. Tjerala ga je nada da će u tim starim, od osnutka neporušenim zidinama samostana pronaći blago za biblijsku znanost. Ta mu se nada nije izjalovila. U velikoj susretljivosti učenjaku bilo je dopušteno ispitati sve rukopise samostanske biblioteke.

U svome prvom izvještaju »Putovanje na Istok« (*Reise in den Orient*, Leipzig 1846), Tischendorf još ne govori o velikom otkriću, što mu je palo u dio već 1844. Tek nekako dva desetljeća kasnije, poslije negoli je mogao osigurati čitav nalaz, izvješćuje, on u svom drugom putopisu »Iz Svete Zemlje« (*Aus dem Heiligen Lande*):

»Usred biblioteke, u kojoj su knjige i rukopisi bili postavljeni unaokolo po regalima, stajala je jedna košara s ostacima raznih starih, dijelom istrošenih, rukopisa, od kojih su dvije pune košare, kao posve neuporabivi,

* R. Bohlen, *Ein denkwürdiges Jubiläum: Die Entdeckung des Codex Sinaiticus im Jahre 1859*, Trierer Theologische Zeitschrift (Pastor Bonus) 93/1984. str. 309-314.

bile bačene u peć. U ovoj košari našao na veliko zaprepaštenje više fragmenata jednoga grčkog biblijskog spisa na pergameni, u kojem sam odmah mogao prepoznati najstariji spis od postojećih».

Tischendorf je od samostanske zajednice dobio 43 lista toga dragocjenog rukopisa, koji je sadržavao starozavjetne tekstove. Te privremeno osigurane listove izdao je po svom povratku u Leipzig g. 1846. kao *Codex Friderico-Augustanus* u litografiranom faksimilu.

Kako Tischendorf nije mogao otkupiti fragmente, koji su ostali u samostanu, pomisli kako bi ih tu brižljivo ispisao i na temelju te kopije izdao. Stoga ga je nešto gonilo da g. 1853. još jednom krene put Istoka. Kod ovoga drugog boravka u samostanu sv. Katarine bio je gorko razočaran. Rukopisa je nestalo. Tischendorf posumnja da je blago u međuvremenu bilo prodano u Evropu. Stoga se odluči na nespretno rješenje: deset godina je čuvao kao tajnu da je on već 1844. djelomično prepisao fragmente, koji se više nisu mogli naći. Smatrao je da je sada kucnuo trenutak prikladan da objavi te prijepise, ne bez razočaranja i ponosa, da pokaže na svoj udio »na očuvanju tih drugih dragocjenih preostataka... ma kamo oni mogli prispjeti«. To se poglavlje činilo zaključenim, iako ne na zadovoljstvo učenjaka.

Tischendorfa je nešto tjeralo na još jedno putovanje na Sinaj. Ono je trebalo biti početak duljeg traženja u orijentalnim zemljama pod pokroviteljstvom ruskog cara Aleksandra II. U siječnju g. 1859. posvetio je Tischendorf više dana studiranju samostanske biblioteke — bez značajnog uspjeha. Ono što je on tražio nije se više moglo naći. Ponovno mu se njegov boravak učini uzaludnim. 4. veljače posla jednoga samostanskog slugu, da pozove beduine koji su boravili u pustinji kod deva, za polazak u samostan. Odlazak je bio uglavljen za 7. veljače. Do toga je stvarno moralo doći, no pod drugim okolnostima.

Tischendorf je samostanu predao u znak gostoljubivosti nekoliko primjeraka svojih već objelodanjenih izdanja Staroga i Novoga zavjeta; ona posvjedočavaju plodnost njegova dotadašnjeg rada na kritici teksta. Kad je istraživač 4. veljače poduzeo izlet u ravnicu Sebaieh, pratio ga je ekonom samostana kao vješt vodič. Njih dvojica neopazice povedu razgovor o Tischendorfovima izdanjima Sv. pisma, i dođu na pitanje o tekstu Staroga zavjeta. Čujmo što veli sam Tischendorf:

»Po našem povratku u samostan, u suton, pozove me ekonom u svoju ćeliju da se malo osvježim. Kad smo bili tim zabavljeni, primijeti on, da i on ovdje ima jednu Septuagintu, i izvadi iz ugla sobe rukopis umotan u crvenu tkaninu, koju položi preda me na stol. Otvorio sam tkaninu i vidjeh na svoje najveće začuđenje pred svojim očima gdje leže relikvije, koje sam ja g. 1844. izvadio iz opasne košare. Opseg listova, što su ležali preda mnom — nisu imali jednak svezak — odavao je odmah, da se oni nisu ogra-

ničavali samo na one starozavjetne fragmente. Letimično listanje povećalo je moje čuđenje; opazio sam početak i konac Novoga zavjeta, dapače Barnabinu poslanicu. S ekonomom stajalo je oko mene još nekoliko samostanske braće; oni su bili svjedoci moga radosnoga divljenja, no mogli su teško shvatiti što se tu dešavalo. Zapitao sam da li mogu ponijeti omot sa svim njegovim sadržajem u svoju sobu na poblize ispitivanje, a dobri mi je ekonom to spremno udovoljio.

Kakvo li je blago nosio Tischendorf u svojim rukama kad je krenuo k svojoj sobi! Njegove najsmionije nade — 1844. on je dobio samo 129 listova toga rukopisa na pregled — bijahu nadmašene: nabrojio je 336 listova. Sadržavali su ne samo čitavi Novi zavjet nego i 22 knjige Staroga zavjeta, uz to Barnabinu poslanicu i prvi dio »Hermina pastira«.

U grozničavoj žurbi dade se Tischendorf na to, da kopira dva zadnja spomenuta spisa, koji su do tada bili nedovoljno proučeni. Idućega jutra, rano 5. veljače, saopći on ekonomu svoju nakanu. Kako mu se činilo neispunjivim, da rukopis dobije, zadovolji se željom, da tekst na najtočniji način smije prepisati. Uzmemo li u obzir koliko su dugo pisari nekoć morali obavljati taj posao, postaje jasno, da se učenjak bez daljnjih priprava nije mogao dati na taj posao. S druge strane stajale su brzom predavanju originala nešavladive zapreke na putu.

Događaji su se odvijali tokom koji je kasnije doveo do prigovora da je prekršena zadana riječ. Pridoniješe tome, da se slijedećim desetljećima ime zaslužnog učenjaka spominjalo s laganim pakosnim blebetanjem, zbog prigovora da je on rukopis dobio na pošten način. No, slijedimo činjenice kako ih prikazuje sam Tischendorf u svojim uspomnama. Zapisane su u doba, kad se još nisu mogli podići nikakvi prigovori protiv njezina autora, nego protiv arhimandrita Ćirila koji je bio izabran za nadbiskupa. On je — tako se govorilo — kao još nepotvrđeni dostojanstvenik prekoračio svoje oblasti. U kojoj mjeri?

Poglavar samostana, koji bi u pogled Tischendorfove želje da uzme Kodeks bio odlučujući, krenuo je dan prije značajnoga 4. veljače na put u Kairo, da odatle krene na izbor novoga nadbiskupa. Izbor se trebao obaviti u Carigradu. U svojoj hitnji Tischendorf odluči da pođe za poglavarom, kako bi došao prije negoli se on ukrca za Carigrad. Od 7. do 12. veljače trajalo je putovanje karavane. Prije poslana lađa prevezla je društvo putnika u Suez. Odatle su željeznicom krenuli za Kairo. U ponedjeljak ujutro, 14. veljače, Tischendorf je našao poglavara tu, jer je izbor novoga nadbiskupa bio u međuvremenu dogovoren. Tischendorf je iznio svoju nauku, predavši u vezi s tim dokumenat bibliotekara Ćirila i ekonomu — i dogodilo se nešto nevjerojatno.

Poslaše šeika po dromedaru u samostan sv. Katarine da donese rukopis. U samih devet dana prešao je skoroteča dvaput egipatsku i

arapsku pustinju, tako da je već 23. veljače bio s vrijednim teretom na Nilu. Poglavar predaje Tischendorfu, po njegovoj želji, nekoliko dijelova rukopisa, kako bi mogao početi s prepisivanjem. Dva je mjeseca učenjak prepisivao spis u hotelu »Piramida« u Kairu, uz pomoć jednoga njemačkog liječnika i jednog apotekara. Svih 336 listova dostavljeni su mu jedan za drugim da ih vjerno prepíše. Jedva da je bila prepisana polovica, kad se dogodi ono čega se Tischendorf potajno bojao. Neki mladi engleski učenjak doznao za nečuveni nalaz, predstavi se samostanskom poglavaru i podnese kupovnu ponudu. Poglavar, ni najmanje ne sluteći što Tischendorf misli, izvijesti njemačkog učenjaka o ponudi engleskog istraživača, no doda, da samostan više želi ovaj rukopis darovati na poklon caru, zaštitniku Pravoslavne crkve, negoli ga prodati za englesko zlato. Razumije se, da je Tischendorf samostanskog poglavara u njegovu stavu potkrijepio koliko je mogao. Uostalom, bilo je krajnje vrijeme da se radi. Sretni otkrivač obavijesti javnost o svome senzacionalnom nalazu. U Kairu je 15. ožujka sastavljen dokument kojim je o ovom događaju obaviješten saksonski državni ministar von Falkenstein. Kratko zatim bila je ta vijest tiskana u br. 31. znanstvenog priloga »*Leipziške novine*« g. 1859. Sada je javnost bila upoznata: događaji su se — tako se činilo — povoljno odvijali. Tischendorf je obećao da će nalaz objaviti kroz tri godine.

Kroz veliki tjedan uslijedio je izbor novoga nadbiskupa, i Tischendorf se mogao ponadati, da će samostanska zajednica predložiti i odobriti poklon caru. No, već tada je bilo jasno: poklon će moći biti izručen tek tada kad nadbiskup dobije posvetu od jeruzalemskog patrijarha i kad bude odobren od turske vlade kao i od egipatskog vicekralja. A zato će trebati vrijeme od tri mjeseca. U međuvremenu Tischendorf je pregledao čitavi prijepis i krenuo put Jeruzalema, da bude na dočeku careva brata, velikog kneza Konstantina. Za to vrijeme pothranjivala ga je nada, da će, kad isteknu tri mjeseca namjeravani poklon rukopisa biti zreo za službeni čin, uz suglasnost članova samostana.

U srpnju pođe on u Kairo. No, sve se u međuvremenu zateglo: jeruzalemski je patrijarh uputio prigovor protiv valjanosti izvršenog izbora; to je razlog da je do tada izostalo priznanje Visoke Porte i egipatskog vicekralja. Pet zastupnika sinajskog samostana, boravilo je u Carigradu, da kod Visoke Porte i Fanara isposluju priznanje pravilno provedenog izbora. Tischendorfu ne preosta drugo nego da putuje u Carigrad, kamo je stigao 17. kolovoza. Odluka s obzirom na biskupov izbor još je uvijek bila u perspektivi. U jednom pismu državnom ministru von Falkensteinu Tischendorf najavi da bi objelodanjivanje izdanja moglo uslijediti kroz tri godine; zadana ga je riječ silila da žuri. Tako je našao izlaz.

Predloži samostanu da mu odmah preda rukopis da ga ponese u Petrograd, da bi pod zaštitom cara mogao prirediti izdanje. Ruski

poslanik u Carigradu, knez Lobanov, u čijoj je ljetnoj rezidenciji bio primljen u goste, odobri i poduprije plan. Napisan je dokumenat koji je radio o dogovorenoj nakani poklona. On je uzeo u obzir prilike koje su u međuvremenu nastale, kad kaže »da se original, kao neometano vlasništvo samostana, u slučaju da nepredviđene prilike ometu obavljanje poklona, po obavljenoj upotrebi vrati u isti (samostan)«. S tim dokumentom u džepu Tischendorf napusti Carigrad 22. rujna i stiže u Kairo 27. istoga mjeseca. Još navečer istoga dana pozdravi prijatelje u samostanu. Nadbiskupu podastrije pripremljeni dokumenat. On je uistinu primljen po želji, i već ujutro 28. rujna sabrani poglavari i braća dadoše Tischendorfu u ruke rukopis. Tada je potpisan prije spomenuti, danas u samostanu sačuvani, ugovor, kako navodi Tischendorf: »Jedan s moje strane prihvaćeni dokumenat tvrdio je, da ovo predanje ima za cilj objelodanjivanje teksta na već pobliže označeni način«. Učenjak je svoj cilj postigao u prijateljskom dogovoru sa samostanom; bio je, sa zahvalnošću, svjestan povjerenja, što su ga prema njemu iskazali monasi.

Mjesec dana poslije odlaska iz Egipta, 19. studenoga 1859., mogao je s ponosom i s poštovanjem dostaviti rukopis njegovu carskom veličanstvu u Carsko Selo. Još prije isteka godine dana dade se on na pripremanje točnoga tipografskog imitiranja otiska originala. Ono je stvarno bilo dovršeno prije najavljenoga vremenskog razdoblja i objavljeno 1862. u Petrogradu. Opravdani ponos pronalazača govori iz podnaslova toga izdanja: *Bibliorum codex Sinaiticus Petropolitanus. Auspiciis imperatoris Alexandri II ex tenebris protraxit, in Europam transtulit, ad juvandas atque illustrandas sacras litteras edidit C. T.*

Oznaka Codexa kao »Petropolitanus« pretekla je naravno tok događaja. Tischendorf je to učinio svjesno — i bez opiranja biskupa Ćirila — na naslovnoj stranici, da bi se gledom na očekivanu posvetu već tada uspostavila veza s ruskom krunom, koja financira čitavi pothvat. No, poklon još nije bio obavljen! Da li je to bilo zbog uzdarja samostanu, što ga je Tischendorf stavio u izgled kao »dokaze carske darežljivosti«, poslije završetka edicije na koju je on čekao? Da li se u samostanskoj zajednici promijenilo mišljenje? Da li se povezalo pitanje poklona sa sudbinom sve više napadnog nadbiskupa Ćirila? U svakom slučaju taj je, kad su mu prispjela dva primjerka divotizdanja iz Petrograda, prema izdanju izrazio svoje udivljenje, » da u odnosu na original nije dao nikakvu izjavu«. Od toga vremena pade stvarno na Tischendorfa »sjena nezahvalnosti, ako ne čak sjena razočaranja«, koja je našla odjeka i u raznim literarnim napadima.

Po vlastitom svom prikazu Tischendorf je poduzeo silne napore da stvar privede k sretnom završetku. Napokon je izvršena »službena predaja Sinajske Biblije caru«, i to odmah poslije negoli je novi

nadbiskup Kallistratos od Visoke Porte i egipatske vlade bio formalno odobren. Na poticaj carskoga poslanika kod Visoke Porte, generala Ignatijeva, povelju o poklonu potpisali su ne samo nadbiskup, nego i »oci« kairskog samostana i samostana sv. Katarine. Tek od tada je *Codex Sinaiticus »Petropolitanus«*, iz ministarstva vanjskih poslova gdje je do tada bio pod svodom zaštićenim od vatre, kao povjereno blago, donesen u prostor carske biblioteke. Da je time i samostan sv. Katarine »kod toga plemenitog čina pieteta... dobio svoju zadovoljštinu«, Tischendorf je bio svjestan, naprosto na temelju riječi priznanja i prijateljskih riječi, koje su mu saopćene od strane nadbiskupa Kallistratosa.

Kad je Tischendorf g. 1874. umro veoma poštovan, kao najspektakularnije otkriće njegova života, bogata otkrivanjem rukopisa, bio je, kako ga je on nazvao, *Codex Sinaiticus* iz 4. stoljeća. Dugo poslije njegove smrti, dosta vremena poslije propasti ruskog carstva, odselio se rukopis u Veliku Britaniju; sovjetska je vlada prodala rukopis g. 1933. Eegleskoj za 100.000 engleskih funti. Tu on od tada leži pod signaturom *Brit. Add. 43725* u Britanskom muzeju u Londonu. Rukopis se, prema tome, nije više vratio natrag u samostan sv. Katarine. Za monahe na Sinaju nepreboljeni gubitak! Može se navesti samo kao sretna slučajnost to da je kod novoga nalaza u svibnju 1975. pod samostanskom kapelom sv. Jurja izronilo na vidjelo daljni dvanaest listova *Codex-a Sinaiticus-a*. Velika je čast samostanskoj zajednici sv. Katarine, što je prevladala sjene prošlosti i ponovo udarila most povjerenja u njemačke učenjake, budući da su se dogovorili i s Institutom za novozavjetno istraživanje tekstova na sveučilištu u Münsteru te započeli rad na vrednovanju najnovijeg nalaza.

Preveo E. Carev